วารสารแก่นเกษตร THAIJO

Content List Available at ThaiJo

Khon Kaen Agriculture Journal

Journal Home Page : https://li01.tci-thaijo.org/index.php/agkasetkaj

ปัจจัยสนับสนุนความหลากหลายและเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการลดภาระในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุบนพื้นที่สูงของประเทศไทย

Factors supporting diversity and conditions for reducing the burden of agricultural activities for elderly farmers in the highland areas of Thailand

จันทร์จิรา รุ่งเจริญ[1], ปภพ จี้รัตน์[2]*, กชพร สุขจิตภิญโญ[1] และ ณิรินทร์พัชร์ ชยวงศ์ธร[1]

Janjira Rungcharoen[1], Papob Jeerat[2]*, Khodchaporn Sukchitpinyo[1] and Nirinphat Chayawongthorn[1]

[1] *สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) จังหวัดเชียงใหม่ 50200*
[1] *Highland Research and Development Institute (Public Organization), Chiang Mai 50200, Thailand*
[2] *คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290*
[2] *Faculty of Agricultural Production, Maejo University, Chiang Mai 50290, Thailand*

บทคัดย่อ: ท่ามกลางบริบทสังคมสูงอายุที่ส่งผลให้แรงงานภาคเกษตรบนพื้นที่สูงมีแนวโน้มถดถอยและเผชิญภาวะขาดแคลนแรงงานทดแทน อันเนื่องมาจากข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อมและสภาวะเศรษฐกิจนานัปการ เกษตรกรผู้สูงอายุจึงยังคงต้องแบกรับภาระในการประกอบอาชีพอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ เพื่อรับมือกับความท้าทายดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษา (1) ลักษณะการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร และ (2) วิเคราะห์ปัจจัยเกื้อหนุนความหลากหลายและเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการลดภาระในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร จากตัวอย่างเกษตรกรผู้สูงอายุในพื้นที่ดำเนินงานของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) จำนวน 402 ราย ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างอย่างเป็นระบบ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์การถดถอยพหุ ผลการศึกษาเผยให้เห็นว่า ตัวอย่างเกษตรกรผู้สูงอายุดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรเฉลี่ย 4.15 กิจกรรม โดยมีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษา (ร้อยละ 72.89) การเตรียมพื้นที่และเพาะปลูก (ร้อยละ 64.18) การดูแลผลผลิต (ร้อยละ 55.72) การเก็บเกี่ยว (ร้อยละ 53.23) และการจัดหาแรงงาน (ร้อยละ 51.00) ในการสร้างความหลากหลายของการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรมีปัจจัยที่สนับสนุนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) ประกอบด้วย การขยายช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร (β=0.314) การครอบครองเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น (β=0.170) การได้รับสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน (β=0.152) และการเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือนในภาคเกษตร (β=0.088) ในขณะที่การลดภาระการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรได้รับอิทธิพลจากเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของแรงงานอายุ 15-44 ปี ที่สามารถทดแทนแรงงานสูงอายุ (β=-0.163) และการได้รับเงินสนับสนุนจากสวัสดิการ (β=-0.094) ดังนั้นจึงควรส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีและสารสนเทศทางการเกษตรที่เหมาะสม ควบคู่ไปกับการสนับสนุนสิทธิการถือครองที่ดินที่มั่นคงและเสถียรภาพทางรายได้ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการปรับตัวของเกษตรกรผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับบทบาทของระบบสวัสดิการและการทดแทนแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการจ้างงานในกลุ่มเยาวชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนของการผลิตภาคเกษตรในบริบทสังคมสูงวัยบนพื้นที่สูง

คำสำคัญ: เกษตรกรผู้สูงอายุ; ความหลากหลายของการผลิตทางการเกษตร; การลดภาระงาน; การทดแทนแรงงาน; พื้นที่สูง

ABSTRACT: In the context of an aging society where agricultural labor in highland areas is declining and facing a shortage of replacement workers due to environmental and economic constraints, elderly farmers inevitably continue to shoulder the burden of agricultural work. This study aims to examine the characteristics of agricultural

* Corresponding author: Papob_jr@mju.ac.th

Received: date; July 18, 2025 Revised: date; October 25, 2025

Accepted: date; November 27, 2025 Published: date; April 9, 2026

activities and the supporting factors and conditions influencing the reduction of work burdens among elderly farmers. Data were collected from 402 elderly farmers in areas under the Highland Research and Development Institute (Public Organization) using systematic sampling and a structured questionnaire and were analyzed using descriptive statistics and multiple regression analysis. The results revealed that elderly farmers engaged in an average of 4.15 agricultural activities, with key roles in providing agricultural consultation (72.89%), land preparation and planting (64.18%), crop maintenance (55.72%), harvesting (53.23%), and labor recruitment (51.00%). Statistically significant factors ($p<0.05$) supporting diversification of agricultural activities included access to agricultural information (β=0.314), ownership of agricultural machinery (β=0.170), entitlement to land use rights (β=0.152), and household agricultural income (β=0.088), whereas workload reduction was negatively influenced by the availability of younger labor aged 15–44 (β=–0.163) and access to welfare financial support (β=–0.094). These findings highlight the importance of enhancing access to agricultural technologies and information, strengthening land tenure security and income stability, and promoting welfare and youth employment programs as key strategies to sustain agricultural productivity and resilience in aging highland communities.

Keywords: elderly farmers; agricultural production diversity; labor burden reduction; labor substitution; highland areas

บทนำ

ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 เป็นต้นมา (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2566) หรือเป็นสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ตามเกณฑ์ของมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2565) โดยมีการคาดการณ์ว่าในทศวรรษหน้า ประเทศไทยจะไม่สามารถพึ่งพาแรงงานในภาคการผลิตได้เพียงอย่างเดียว เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในกลุ่มผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564) ทั้งนี้การศึกษาสถานการณ์ประชากรบนพื้นที่สูงภายใต้การดำเนินงานของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) (ณัฐวรรณ และคณะ, 2567) พบว่า ในปี พ.ศ. 2566 พื้นที่สูงมีสัดส่วนผู้สูงอายุร้อยละ 15.54 โดยการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นข้อมูลการทำงานของผู้สูงอายุที่ยังคงมีอยู่มากถึงร้อยละ 70.88 ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด หรือคิดเป็นร้อยละ 18.75 ของประชากรที่ทำงานทั้งหมดบนพื้นที่สูง ทั้งนี้การทำงานของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ร้อยละ 77.79 อยู่ในภาคเกษตรกรรม ดังการศึกษาอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง (Labour Force Participation Rate: LFPR) ที่พบว่า มีสัดส่วนมากร้อยละ 70 ซึ่งสูงกว่ากลุ่มประเทศรายได้ต่ำที่มี LFPR อยู่ที่ร้อยละ 42 ตลอดจนสูงกว่ากลุ่มประเทศรายได้สูงที่มี LFPR ของผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 14 (World Bank, 2024) ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสภาวะเศรษฐกิจบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะในภาคการผลิตที่อาจชะลอตัวจากการลดลงของสมรรถนะในการทำงานของผู้สูงอายุ (โชคชัยชาญ และคณะ, 2562) โดยพบว่า แรงงานมีสัดส่วนลดลงอย่างมีนัยสำคัญตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป (ณัฐวรรณ และคณะ, 2567)

จากสถานการณ์ที่แรงงานผู้สูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้กับการลดลงหรือการมีกำลังแรงงานไม่เพียงพอในการทดแทนแรงงานผู้สูงอายุในสัดส่วนที่เหมาะสม (โสมรัศมิ์ และคณะ, 2562) ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการที่ประชากรวัยแรงงานรุ่นใหม่ที่มีแนวโน้มเคลื่อนย้ายออกจากชุมชนเพื่อแสวงหาโอกาสในการทำงานในเขตเมืองหรือพื้นที่อุตสาหกรรม (เบญจวรรณ, 2557) ที่มีค่าจ้างและสวัสดิการที่ดีกว่า (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) อีกทั้งภาคเกษตรในเขตพื้นที่สูงต้องเผชิญกับความท้าทายจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลต่อการผลิต เช่น ภัยแล้ง และดินเสื่อมโทรม รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานที่ยังไม่เอื้อต่อการประกอบอาชีพ เช่น เส้นทางคมนาคมที่ไม่สะดวก การขาดสัญญาณอินเทอร์เน็ตหรือโทรศัพท์มือถือ และข้อจำกัดในการให้บริการทางสังคม (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2566) ที่อาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ลดแรงจูงใจในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมของทายาทเกษตรกร ซึ่งอาจส่งผลให้แรงงานผู้สูงอายุยังต้องแบกรับภาระในการทำการเกษตรเพื่อยังชีพของตนเองและสมาชิกครอบครัวนอกเหนือจากปัจจัยด้านแรงงานและโครงสร้างพื้นฐานแล้ว การมีรายได้ที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุยังคงต้องประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อไป แม้ว่าสวัสดิการภาครัฐ โดยเฉพาะเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุจะช่วยบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตโดยปราศจากรายได้จากการทำงาน ประกอบกับการขาดแคลนเงินออมในวัยเกษียณ และข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือสวัสดิการทางสังคมอื่น ๆ ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากจำเป็นต้องพึ่งพารายได้จากภาคการเกษตรอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าศักยภาพทางร่างกายจะลดลงตามวัยก็ตาม (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2567ก)

ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร รวมถึงข้อจำกัดด้านแรงงาน และสภาพเศรษฐกิจ การศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกษตรกรผู้สูงอายุสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรได้อย่างมั่นคงภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ตลอดจนการลดภาระการทำงานที่หนุนเสริมสวัสดิภาพของผู้สูงอายุ จึงเป็นประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก การขาดมาตรการรองรับที่เหมาะสมอาจส่งผลให้การลดลงของแรงงานภาคเกษตรบนพื้นที่สูงนำไปสู่การชะลอตัวของระบบเศรษฐกิจระดับชุมชน และเป็นปัจจัยที่อาจเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของชุมชนเป็นสังคมที่มีเพียงแต่แรงงานสูงอายุที่ขาดประสิทธิภาพ ไร้การทดแทนของแรงงานรุ่นหลัง ด้วยเหตุนี้การวิจัยจึงมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาสภาพของผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง และวิเคราะห์ลักษณะของกิจกรรมทางการเกษตรที่เกษตรกรผู้สูงอายุสามารถดำเนินการได้ เพื่อเป็นพื้นฐานไปสู่การวิเคราะห์ปัจจัยที่สนับสนุนความหลากหลายของกิจกรรมทางการเกษตรบนพื้นที่สูง รวมถึงเงื่อนไข ที่ลดภาระการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุ ภายใต้การประยุกต์ใช้แนวคิดพฤฒพลัง (Active Ageing) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) ที่ว่าด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองและดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ผ่านสามเสาหลัก ได้แก่ (1) สุขภาพที่สร้างสุขภาวะกายและจิตที่แข็งแรง (2) การมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาททางสังคมและเศรษฐกิจ และ (3) ความมั่นคงที่สนับสนุนหลักประกันด้านรายได้และสวัสดิการเพื่อคุณภาพชีวิตที่ มั่นคงยั่งยืน ผนวกกับทฤษฎีพัฒนาการอาชีพของ Super (1980) ที่สะท้อนความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของบทบาททางอาชีพในแต่ละช่วงวัย โดยแบ่งเป็น 5 ระยะ ได้แก่ การเติบโต (Growth) ในวัยเด็กถึงต้นวัยรุ่น เป็นช่วงสร้างความสนใจและทัศนคติพื้นฐานเกี่ยวกับอาชีพ การสำรวจ (Exploration) ในวัยรุ่นถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น เป็นการทดลองและเลือกเส้นทางอาชีพ การตั้งหลัก (Establishment) ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้นถึงวัยกลางคน เป็นการสร้างความมั่นคงในงาน การธำรงรักษา (Maintenance) ในวัยกลางคน เป็นการพัฒนาต่อยอดและรักษาตำแหน่งทางอาชีพ และการลดบทบาท (Decline) ในวัยสูงอายุ เป็นการเตรียมเกษียณและลดภาระการทำงาน โดยผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสนับสนุนการกำหนดนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการและข้อจำกัดของเกษตรกรผู้สูงอายุ อาทิ การส่งเสริมการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรขนาดเล็กที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายและลักษณะพื้นที่ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีลดแรงงานที่มีต้นทุนเข้าถึงได้ และการรวมกลุ่มเพื่อแบ่งปันทรัพยากรเพื่อลดภาระงาน นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาในภาคส่วนต่าง ๆ ยังสามารถนำข้อมูลจากการวิจัยไปใช้ประกอบการพิจารณาจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการที่สอดคล้องกับบริบทของเกษตรกรผู้สูงอายุ จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมที่เหมาะสมกับรูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ตลอดจนสร้างแนวทางบูรณาการระหว่างภาคเกษตร สาธารณสุข และการพัฒนาสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ

วิธีการศึกษา

ประชากรและตัวอย่าง

ประชากร คือ ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่อาศัยและประกอบอาชีพเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงภายใต้การดำเนินของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) โดยคัดเลือกพื้นที่ กำหนดขนาดตัวอย่างขั้นต่ำและสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) คัดเลือกกลุ่มบ้าน (Village) ที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุมากที่สุดจำนวน 3 กลุ่มบ้าน ในแต่บริบทพื้นที่เกษตรจำนวน 12 บริบท ภายใต้การดำเนินงานโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ได้แก่ (1) การปลูกข้าวโพด/ข้าวไร่ พื้นที่ต่ำกว่า 500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง (2) การปลูกข้าวโพด/ข้าวไร่ พื้นที่ระหว่าง 500-1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง (3) การปลูกข้าวโพด/ข้าวไร่ พื้นที่สูงกว่า 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง (4) การปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีมาก พื้นที่ต่ำกว่า 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง (5) การปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีมาก พื้นที่สูงกว่า 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง (6) พื้นที่ชุมชนป่าเมี่ยง (7) พื้นที่ปลูกกาแฟเป็นหลัก (8) พื้นที่ปลูกข้าวเป็นหลัก (9) พื้นที่ทำไร่หมุนเวียน (10) พื้นที่อยู่ห่างไกลและเคยมีการปลูกฝิ่น (11) พื้นที่ทำเกษตรจำกัด/ขาดน้ำ และ (12) พื้นที่ปลูกไม้ผลเป็นหลัก โดยได้กลุ่มบ้านเป้าหมาย 36 กลุ่มบ้าน มีจำนวนเกษตรกรผู้สูงอายุทั้งหมด 1,413 คน

2) กำหนดขนาดตัวอย่างขั้นต่ำ ภายใต้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple regression analysis) ที่มีตัวแปรเหตุ (ตัวแปรอิสระ) จำนวน 7 ตัวแปร จากนั้นจึงคำนวณขนาดตัวอย่างขั้นต่ำโดยใช้โปรแกรม G*Power version

3.1.9.4 โดยกำหนดค่า Effect size=0.15 ค่า Error Probability=0.05 และค่า Power (1-β err prob)=0.95 ได้ขนาดตัวอย่างขั้นต่ำจำนวน 153 ตัวอย่าง (Faul et al., 2009) อนึ่งเพื่อลดความคลาดเคลื่อนของการวิเคราะห์จึงกำหนดให้มีการเพิ่มขนาดตัวอย่างของกลุ่มบ้านละ 7 ตัวอย่าง ดังนั้นจึงได้ตัวอย่างซึ่งจะเป็นที่มาของข้อมูลวิจัยจำนวนทั้งหมด 405 ตัวอย่าง

3) สุ่มเกษตรกรผู้สูงอายุจากแต่ละกลุ่มบ้านเป้าหมาย โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (Systematic sampling) ตามรายชื่อและจำนวนที่ได้จากการคำนวณสัดส่วนประชากร

การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือวิจัย

การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจำนวน 405 ชุด ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรผู้สูงอายุ โดยมีข้อคำถามจำนวน 8 ข้อ ได้แก่ (1) การมีโรคประจำตัว (2) จำนวนรายได้ครัวเรือนในภาคเกษตร (3) จำนวนแรงงานอายุ 15-44 ปี ที่สามารถทดแทนแรงงานสูงอายุ (4) จำนวนเครื่องจักรกลทางการเกษตรในครัวเรือน (5) ภาระหนี้สิน (6) การได้รับเงินสนับสนุนจากสวัสดิการ (7) การได้รับสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน และ (8) จำนวนช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร

ตอนที่ 2 การดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุ โดยให้ตัวอย่างเกษตรกรผู้สูงอายุเลือกตอบกิจกรรมทางการเกษตรที่ตนเองสามารถปฏิบัติได้มากกว่า 1 ข้อ ดังนี้ (1) ให้คำปรึกษาแก่สมาชิกครัวเรือนในการทำการเกษตร (2) เป็นแรงงานในการเตรียมพื้นที่ทำการเกษตร/เพาะปลูก (3) เป็นแรงงานในการดูแลรักษา และบำรุงผลิตผลทางการเกษตร (4) เป็นแรงงานในการเก็บเกี่ยวผลผลิต (5) เป็นผู้การจัดหาแรงงานในการทำการเกษตร (6) ให้การสนับสนุนทุนในการทำการเกษตร (7) เป็นผู้จัดการรายได้จากการจำหน่ายผลผลิต (เป็นคนรวบรวมเงินจากการทำการเกษตร) (8) เป็นแรงงานในการขนส่งผลผลิตไปจำหน่าย (9) ทำงานนอกภาคการเกษตรที่ไม่ใช้แรงงานมาก และ (10) กิจกรรมอื่น ๆ

ทั้งนี้จากการเก็บรวบรมข้อมูลได้รับแบบสอบถามที่มีการตอบคำถามความสมบูรณ์จำนวน 402 ชุด จากทั้งหมด 405 ชุด โดยคิดเป็นร้อย 99.26 ของแบบสอบถามทั้งหมด

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จึงได้บันทึกข้อมูลโปรแกรมสถิติสำหรับสังคมศาสตร์ (IBM SPSS Statistics 29.0.2.0) เพื่อช่วยสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ จำนวน 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลสภาพทั่วไปของตัวอย่างเกษตรกรผู้สูงอายุและข้อมูลความหลากหลายในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุนความหลากหลายและเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการลดภาระในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุบนพื้นที่สูงด้วยการวิเคราะห์ถดถอยพหุ โดยมีตัวแปรอิสระที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมจำนวน 8 ตัวแปรที่คาดการณ์ว่ามีแนวโน้มต่อส่งผลความหลากหลายและการลดภาระในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุ (ตัวแปรตาม) ซึ่งสามารถสร้างสมการเชิงเส้นเพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามและตัวแปรอิสระภายใต้การใช้ตัวอย่าง ดังนี้ $\hat{Y}=\beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \ldots + \beta_k X_k$ โดยที่ $\hat{Y}$ แทนค่าที่ประมาณหรือค่าพยากรณ์ของตัวแปรตาม β_0 คือ ค่าคงที่ $\beta_1, \ldots + \beta_k$ คือค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอิสระ และ $X_1, \ldots + X_k$ คือ ตัวแปรอิสระ (กัลยา, 2561) โดยกำหนดวิธีการวัดและรหัสของตัวแปรดัง **Table 1**

Table 1 Variable Measurement Method and Coding

	Variables	Measurement	Code
Independent Variables	1) Chronic disease condition	1=Yes, 0=No	X_1
	2) Household income from agricultural activities	Income amount (Baht/Year)	X_2
	3) Number of laborers aged 15–44 capable of substituting elderly workers	Number of laborers	X_3
	4) Number of agricultural machinery units owned by the household	Number of machines	X_4
	5) Household debt burden	1=Yes, 0=No	X_5
	6) Access to financial support from welfare programs	1=Yes, 0=No	X_6
	7) Entitlement to land use rights	1=Yes, 0=No	X_7
	8) Number of channels for accessing agricultural information	Number of channels	X_8
Dependent Variable	Number of agricultural activities	Number of activities	$\hat{Y}$

ผลการศึกษาและวิจารณ์

ข้อมูลสภาพทั่วไปของตัวอย่างเกษตรกรผู้สูงอายุ

การรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของตัวอย่างเกษตรกรผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านสังคม โดยมีรายละเอียด ดังนี้ **(Table 2)**

ข้อมูลส่วนบุคคล

ผลศึกษาเบื้องต้นพบว่า กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้สูงอายุบนพื้นที่สูงเป็นเพศชายร้อยละ 56.22 และเพศหญิงร้อยละ 43.78 โดยมีอายุเฉลี่ย 66.72 ปี ซึ่งอยู่ในช่วงผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60–69 ปี) ตามนิยามของกรมกิจการผู้สูงอายุ (2565) จากการศึกษาข้อมูลด้านลักษณะส่วนบุคคลพบว่า เกษตรกรผู้สูงอายุประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 51.24) มีโรคประจำตัว โดยโรคที่พบมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง (ร้อยละ 36.07) โรคไขมันในเลือดสูง (ร้อยละ 11.19) และโรคเบาหวาน (ร้อยละ 9.95) ซึ่งทั้งหมดจัดอยู่ในกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-Communicable Diseases: NCDs) ทั้งนี้สอดคล้องกับรายงานขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2024) ซึ่งระบุว่า ประชากรในประเทศที่มีรายได้ต่ำและปานกลางเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรังคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 73.00 โดยกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงคือผู้สูงอายุ

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้สูงอายุมีรายได้ภาคการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือนในรอบ 1 ปี เป็นจำนวน 72,650.71 บาท และเมื่อหักต้นทุนการผลิตทางการเกษตรแล้ว พบว่ามีรายได้สุทธิเฉลี่ยเท่ากับ 45,550.22 บาทต่อครัวเรือน สะท้อนให้เห็นถึงภาระต้นทุนการผลิตที่ยังคงอยู่ในสัดส่วนเกินกว่าหนึ่งในสาม (ร้อยละ 37.30) ของรายได้รวมทั้งหมด อีกทั้งยังพบว่าเกษตรกรผู้สูงอายุร้อยละ 43.03 ต้องเผชิญกับภาระหนี้สิน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ซ้ำเติมความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่มีรายได้จำกัด สำหรับพืชเศรษฐกิจที่เป็นแหล่งรายได้หลักของครัวเรือน พบว่า 5 อันดับแรก ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ (ร้อยละ 24.38) กาแฟอะราบิก้า (ร้อยละ 17.91) ชา (ร้อยละ 14.18) เงาะ (ร้อยละ 12.69) และข้าวกับยางพารา ซึ่งมีสัดส่วนเท่ากันที่ร้อยละ 8.71 ชี้ให้เห็นถึงการพึ่งพารายได้จากพืชเศรษฐกิจที่มีลักษณะจำเพาะในแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ การศึกษายังพบว่าครัวเรือนเกษตรกรผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 59.95) ปลูกพืชเพื่อสร้างรายได้เพียงชนิดเดียว ขณะที่มีเพียงร้อยละ 32.84 ที่มีการปลูกพืชหลากหลายตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป ลักษณะดังกล่าวเผยให้เห็นแนวโน้มของการพึ่งพาพืชเศรษฐกิจชนิดเดียวเป็นหลัก ซึ่งอาจมีฐานจากข้อจำกัดด้านทุน แรงงาน และทรัพยากรบนพื้นที่สูง โดยเขมรัฐ และ สิทธิเดช (2560) ได้อธิบายว่า เกษตรกรบนพื้นที่สูงยังคงผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เนื่องจากเป็นพืชที่สามารถรองรับข้อจำกัดของพื้นที่สูงได้ เช่น ความห่างไกลตลาด ต้นทุนขนส่งสูง การขาดแคลนน้ำ สิทธิในที่ดินทำกิน ช่องทางการตลาดที่จำกัด ตลอดจนข้อจำกัดด้านเงินทุนและองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่

ในส่วนของการศึกษาแรงงานในช่วงอายุ 15-44 ปี ซึ่งอยู่ในวัยเยาวชนและวัยทำงานตอนต้น (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566; 2565) ที่สามารถทดแทนแรงงานผู้สูงอายุในครัวเรือนเกษตรกรผู้สูงอายุพบว่า มีจำนวนเฉลี่ย 0.62 คนต่อครัวเรือน ชี้ให้เห็นว่าส่วนใหญ่ของครัวเรือนเกษตรกรผู้สูงอายุไม่มีแรงงานทดแทนเพียงพอ โดยเมื่อวิเคราะห์สัดส่วนพบว่า มีเพียงร้อยละ 34.30 ของตัวอย่างเกษตรกรผู้สูงอายุที่มีแรงงานทดแทนในช่วงอายุ 15-44 ปี จำนวน 1-2 คน ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างประชากรในภาคเกษตรกรรมบนพื้นที่สูงอย่างชัดเจน ซึ่งอาจเกิดจากการที่เยาวชนและประชากรวัยแรงงานไม่เลือกประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามบรรพบุรุษ ส่งผลให้เกิดภาวะ "สังคมเกษตรกรรมสูงวัย" ที่มีความเปราะบางจากการขาดแคลนแรงงานทดแทนที่เพียงพอ สถานการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับบทวิเคราะห์ของโสมรัศมิ์ และคณะ (2562) ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในสังคมสูงวัย ซึ่งกำลังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยมีแนวโน้มที่สัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ประชากรวัยแรงงานกลับมีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว

การศึกษาการครอบครองเครื่องจักรกลทางการเกษตรพบว่า มีการครอบครองเครื่องจักรกลเฉลี่ยจำนวน 2.57 ชนิดต่อครัวเรือน โดยเครื่องจักรกลที่ใช้มากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ เครื่องตัดหญ้า (ร้อยละ 63.43) เครื่องพ่นสารเคมี (ร้อยละ 51.00) จักรยานยนต์ (ร้อยละ 46.50) รถยนต์ (ร้อยละ 24.10) และเครื่องสูบน้ำ (ร้อยละ 17.14) ตามลำดับ ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรในระดับพื้นฐานที่เน้นความสะดวกในการใช้งานและสามารถดำเนินการได้โดยไม่ซับซ้อน โดยเฉพาะในขั้นตอนของการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืชซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยแรงงานและความต่อเนื่องในการปฏิบัติผลการ ศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของโสมรัศมิ์ และคณะ (2562) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุสูงมีแนวโน้มใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่ในระดับที่ต่ำกว่ากลุ่มประชากรวัยแรงงาน เนื่องจากข้อจำกัดด้านทักษะ การเรียนรู้ และกำลังแรงงานที่ลดลงตามวัย

ข้อมูลด้านสังคม

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้สูงอายุตัวอย่างร้อยละ 94.35 มีรายได้จากแหล่งสวัสดิการ โดยส่วนใหญ่ได้รับเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (ร้อยละ 90.55) รองลงมาได้รับเงินสนับสนุนจากบุตรหลาน (ร้อยละ 23.38) สะท้อนให้เห็นถึงความครอบคลุมของระบบสวัสดิการภาครัฐที่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุได้ในระดับหนึ่ง แม้ยังปรากฏช่องว่างที่กลุ่มผู้สูงอายุบางส่วนอาจยังไม่ได้รับสิทธิ์อย่ างทั่วถึง ขณะเดียวกัน การพึ่งพารายได้จากบุตรหลานยังสะท้อนบทบาทเชิงสังคมของระบบครอบครัวที่ยังคงมีความสำคัญในการสนับสนุนการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ โดยข้อมูลดังกล่าวสามารถสนับสนุนได้จากผลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) ที่พบว่า เกินกว่าหนึ่งในสาม (ร้อยละ 35.70) ของผู้สูงอายุมีแหล่งรายได้หลักจากการสนับสนุนจากบุตร รวมถึงการสนับสนุนจากภาครัฐเบี้ยยังชีพจากรัฐ (ร้อยละ 13.3) และเงินบำเหน็จหรือบำนาญ (ร้อยละ 6.8)

ในส่วนของการได้รับสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผลการศึกษาพบว่า ร้อยละ 47.26 ของกลุ่มตัวอย่างได้รับสิทธิ์การใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยประเภทเอกสารสิทธิ์ที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่ เอกสารที่ได้จากการเสียภาษีบำรุงท้องที่ หรือ ภ.บ.ท.5 (ร้อยละ 26.37) รองลงมาคือ โฉนดที่ดิน (น.ส. 4) (ร้อยละ 14.93) การรับรองพื้นที่จากการสำรวจรายแปลงจากสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) (สวพส.) (ร้อยละ 7.46) เอกสารสิทธิ์จากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก. 4-01) (ร้อยละ 6.47) และโฉนดชุมชน (ร้อยละ 5.47) ตามลำดับ ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนถึงความไม่มั่นคงในการถือครองที่ดินทำการเกษตรของประชากรในพื้นที่ศึกษา โดยพบว่าเกษตรกรผู้สูงอายุมีสัดส่วนน้อยกว่าครึ่งที่ได้รับสิทธิ์การใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ ความหลากหลายของประเภทเอกสารสิทธิ์ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานที่แตกต่างกันอาจกระทบต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการที่ดินในภาพรวม อย่างไรก็ตามความหลากหลายดังกล่าวอาจสะท้อนถึงความพยายามของหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาที่ดินบนพื้นที่สูง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของสายฝน (2559) ที่อธิบายว่า หน่วยงานภาครัฐมีแนวทางในการจัดการสิทธิการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ โดยให้สิทธิในลักษณะของการใช้ประโยชน์ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด โดยมุ่งสนับสนุนให้ประชาชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพได้อย่างยั่งยืน

สุดท้ายการศึกษาช่องทางการรับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางต่างๆ โดยเฉลี่ย 3.92 ช่องทาง โดยช่องทางที่ได้รับความนิยมสูงสุด 5 อันดับแรก ได้แก่ ผู้นำชุมชน/ผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 82.34) รองลงมาคือ หอกระจายเสียง/เสียงตามสายหมู่บ้าน (ร้อยละ 58.71) คนในครอบครัว (ร้อยละ 55.97) โทรทัศน์ (ร้อยละ 48.26) และคนในชุมชน

(ร้อยละ 47.51) ตามลำดับผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การสื่อสารผ่านตัวบุคคลภายในชุมชนเป็นช่องทางหลักในการรับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านที่มีความสำคัญอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ การสื่อสารผ่านสื่อกลางของชุมชน อาทิ หอกระจายเสียงหรือเสียงตามสาย ยังคงเป็นช่องทางที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในบริบทของชุมชนผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาของสุชาดา (2561) ที่ได้อธิบายถึงบทบาทสำคัญของสื่อบุคคลในชุมชน โดยผู้นำชุมชน ผู้นำทางความคิด และปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้มีศักยภาพสูงในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีความสามารถในการโน้มน้าวใจให้สมาชิกในชุมชนให้เกิดการยอมรับองค์ความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ

Table 2 General characteristics of elderly farmer respondents

n=402

Socio-Economic Conditions	$\bar{X}$±SD	
Quantitative Data		
1) Household income from agricultural activities	72,650.71±71,309.57	
2) Number of laborers aged 15–44 capable of substituting elderly workers	0.62±0.27	
3) Number of agricultural machinery units owned by the household	2.57±2.09	
4) Number of channels for accessing agricultural information	3.92±2.13	
Qualitative Data		
1) Chronic disease condition	**Yes** n=206(51.24%)	**No** n=196(48.76%)
2) Household debt burden	**Yes** n=173(43.03%)	**No** n=229(56.97%)
3) Access to financial support from welfare programs	**Yes** n=379(94.28%)	**No** n=23(5.73%)
4) Entitlement to land use rights	**Yes** n=190(47.26%)	**No** n=212(52.74%)

การดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุ

ผลศึกษาใน **Table 3** แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรผู้สูงอายุสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรได้เฉลี่ย 4.15 กิจกรรม โดยน้อยสุด 1 กิจกรรม และมากที่สุด 9 กิจกรรม เมื่อวิเคราะห์ประเภทของกิจกรรมที่เกษตรกรผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติได้มากกว่าร้อยละ 50 พบว่า กิจกรรมที่มีสัดส่วนสูงสุด ได้แก่ การให้คำปรึกษาด้านการเกษตรแก่สมาชิกในครัวเรือน (ร้อยละ 72.89) รองลงมาคือ การเป็นแรงงานในการเตรียมพื้นที่ทางการเกษตรและเพาะปลูก (ร้อยละ 64.18) การเป็นแรงงานในการดูแลรักษาและบำรุงผลิตผลทางการเกษตร (ร้อยละ 55.72) การเป็นแรงงานในการเก็บเกี่ยวผลผลิต (ร้อยละ 53.23) และการจัดหาแรงงานในภาคการเกษตร (ร้อยละ 51.00) ตามลำดับ นอกจากนี้ ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าการประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรที่ไม่ต้องใช้แรงงานหนักยังคงมีสัดส่วนต่ำ โดยพบเพียงร้อยละ 3.98 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด **(Table 3)** จากผลการศึกษาสะท้อนถึงบทบาทสำคัญของเกษตรกรผู้สูงอายุในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางการเกษตรในระดับครัวเรือน โดยเฉพาะด้านการให้คำปรึกษาซึ่งมีสัดส่วนสูงสุด แสดงถึงการเป็นแหล่งความรู้และกำลังหลักของการขับเคลื่อนการผลิตแม้อยู่ในวัยสูงอายุ สอดคล้องกับการศึกษาของกับอธิปไตย และ ศุภลักษณ์ (2561) ที่กล่าวถึงบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะผู้นำทางความคิดและจิตวิญญาณ รวมถึงการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน ขณะเดียวกันบทบาทในการปฏิบัติงาน

ที่ใช้แรงงาน เช่น การเพาะปลูก ดูแลรักษา และเก็บเกี่ยวยังคงสูง สะท้อนถึงการที่ต้องแบกรับภาระการทำงานอย่างต่อเนื่อง ดังผลการสำรวจการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2568) พบว่ามีสัดส่วนผู้สูงอายุที่ยังทำงานอยู่ร้อยละ 37.2 หรือเป็นคิดสัดส่วนหนึ่งในสามของประชากรทั้งหมด อย่างไรก็ตามสัดส่วนของการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรที่ไม่ใช้แรงงานหนักมีระดับต่ำมาก สะท้อนให้เห็นว่าภาคการเกษตรยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะอาชีพหลักของผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนในชุมชนชนบท อีกทั้งยังเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายภายใต้ข้อจำกัดด้านทุนมนุษย์และโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ชนบท โดยข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาโดยเฉลิมพล และ สุภรต์ (2564) ซึ่งระบุว่าผู้สูงอายุในเขตชนบท โดยเฉพาะในภาคเหนือ มีสัดส่วนการมีงานทำสูงที่สุด โดยร้อยละ 60.3 ของผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม

Table 3 Agricultural practices of the elderly

Agricultural Practices of the Elderly	Number	%
1) Providing consultation to household members on agricultural operations	293	72.89
2) Serving as labor in land preparation for agriculture/cultivation	258	64.18
3) Serving as labor in crop maintenance and agricultural product care	224	55.72
4) Serving as labor in harvesting agricultural products	214	53.23
5) Recruiting agricultural labor	205	51.00
6) Providing resource support for agricultural operations	191	47.51
7) Managing income from product sales	151	37.56
8) Serving as labor in product transportation for sales	115	28.61
9) Engaging in non-agricultural activities requiring minimal physical labor	16	3.98

ปัจจัยสนับสนุนความหลากหลายและเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการลดภาระในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุ

การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสรทั้งหมดกับตัวแปรตามโดยใช้สถิติ F-test ได้ค่า F เท่ากับ 23.589 และมีนัยสำคัญคือ <0.01 ซึ่งน้อยกว่า 0.05 จึงกล่าวได้ว่า มีตัวแปรอิสระอย่างน้อย 1 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับตัวตามอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยมีตัวแปรอิสระจำนวน 6 ตัวแปร ที่มีความความสัมพันธ์กับตัวแปรตามที่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำแนกออกเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกจำนวน 4 ตัวแปร ได้แก่ (1) จำนวนรายได้ครัวเรือนในภาคเกษตร (2) จำนวนเครื่องจักรกลทางการเกษตรในครัวเรือน (3) การได้รับสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน และ (4) จำนวนช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร ในขณะที่จำนวนแรงงานอายุ 15-44 ปี ที่สามารถทดแทนแรงงานสูงอายุ และการได้รับเงินสนับสนุนจากสวัสดิการมีความสัมพันธ์ในเชิงลบ โดยสามารถอธิบายได้เรียงลำดับตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลจากมากไปน้อย ซึ่งพิจารณาจากค่า Beta (β) หรือ Standardized Coefficient ได้ดังนี้ **(Table 4)**

(1) ตัวแปรอิสระมีความความสัมพันธ์เชิงบวกกับตัวแปรตาม สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกษตรกรผู้สูงอายุสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรที่มีความหลากหลายมากขึ้น โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ช่องทางการรับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุด (β=0.361) ต่อการส่งเสริมความหลากหลายในรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง สะท้อนให้เห็นว่า การมีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายสามารถเสริมสร้างโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้และนวัตกรรมทางการเกษตร ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการปรับตัวและพัฒนารูปแบบการประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับบริบททางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางสังคม และศักยภาพของผู้สูงอายุ ดังการวิเคราะห์ของวรางคณา (2563) ที่มีมุมมองว่า สื่อสังคมมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ และการแลกเปลี่ยนอย่างหลากหลาย ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้อย่างเปิดกว้างและต่อเนื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลรองลงมาคือ การเพิ่มขึ้นของจำนวนเครื่องจักรกล

ทางการเกษตรในครัวเรือน (β=0.170) ส่งผลต่อการเสริมสร้างความหลากหลายในการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของเครื่องจักรกลทางการเกษตรเป็นตัวขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรจากระบบดั้งเดิม ซึ่งส่วนมากเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว สู่ระบบเกษตรที่มีความหลากมิติมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรผู้สูงอายุซึ่งมีข้อจำกัดด้านแรงงานกายภาพ เครื่องจักรกลเกษตรจึงเป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญในการทดแทนและเพิ่มประสิทธิภาพแรงงาน ทำให้เกษตรกรผู้สูงอายุสามารถขยายขอบเขตกิจกรรมทางการเกษตรได้กว้างขวางมากขึ้นสอดคล้องกับการเสนอแนะของโชคชัยชาญ และคณะ (2562) ที่สนับสนุนให้ภาครัฐมีนโยบายการในการส่งเสริมการใช้เครื่องจักรกลเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของแรงงานสูงอายุและยกระดับผลิตภาพแรงงานเกษตรในยุคสังคมสูงวัย ลำดับถัดมาคือ การได้รับสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน (β =0.152) เป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีนัยสำคัญต่อการส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมทางการเกษตรในกลุ่มเกษตรกรผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง เนื่องจากการมีสิทธิ์ที่มั่นคงสามารถเพิ่มแรงจูงใจในการลงทุน พัฒนารูปแบบการผลิต และจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเข้าถึงบริการสนับสนุนจากภาครัฐสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของณัฐชา (2566) ที่พบว่า แม้เกษตรกรไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน แต่การดำเนินงานของภาครัฐ โดยเฉพาะนโยบายการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน และโครงการสร้างป่าสร้างราย ได้ถือมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นใจและความมั่นคงในการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ทำกินเดิมของครัวเรือนเกษตรกร และสุดท้ายรายได้จากภาคการเกษตร (β=0.088) เป็นอีกตัวแปรด้านเศรษฐกิจที่มีความสำคัญในการกำหนดขีดความสามารถในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่สูงที่มีข้อจำกัดทั้งด้านทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐาน รายได้ในระดับที่เพียงพอสามารถเพิ่มโอกาสในการลงทุน อาทิ การจัดซื้อปัจจัยการผลิต เครื่องมือ เครื่องจักร ตลอดจนการจ้างแรงงานเสริม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยขยายความหลากหลายของกิจกรรมทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ หรือกิจกรรมเสริมรายได้อื่น ๆ ดังการศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตด้านการเกษตรของครัวเรือนในชนบทของเชาวนา (2561) ที่พบว่ามูลค่าทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือนในปีก่อนหน้าเป็นหนึ่งในปัจจัยที่มีผลต่อความหลากหลายในการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร

(2) ตัวแปรอิสระมีความความสัมพันธ์เชิงลบกับตัวแปรตาม ผลการศึกษานี้สามารถบ่งชี้ถึงปัจจัยที่มีผลต่อการลดจำนวนกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุ หรือในอีกทางหนึ่งปัจจัยเหล่านั้นถือเป็นเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการลดภาระในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุ โดยการมีจำนวนแรงงานในช่วงอายุที่สามารถทดแทนแรงงานผู้สูงอายุ (อายุ 15–44 ปี) หรือการเพิ่มขึ้นของแรงงานวัยเยาวชนถึงวัยแรงงานตอนต้น ซึ่งสามารถเข้ามาทดแทนการปฏิบัติงานของเกษตรกรผู้สูงอายุในแต่ละครัวเรือน มีส่วนช่วยลดภาระการทำงานของผู้สูงอายุในภาคการเกษตรบนพื้นที่สูงได้อย่างมีนัยสำคัญ (β=-0.163) สอดคล้องกับบริบทของสังคมสูงวัยในเขตชนบทและพื้นที่สูง ซึ่งยังคงพึ่งพาระบบแรงงานภายในครัวเรือนเป็นกลไกหลักในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร (Wymann von Dach et al., 2013) อนึ่งการมีแรงงานในช่วงวัยที่เหมาะสมและสามารถปฏิบัติงานด้านเกษตรกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพย่อมมีส่วนสำคัญในการลดภาระแรงงานของผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรมเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างและพัฒนากำลังแรงงานเกษตรรุ่นถัดไปเพื่อทดแทนแรงงานเกษตรที่เข้าสู่วัยสูงอายุ (วราดวง และคณะ, 2566) ทั้งนี้ ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่สามารถบรรเทาภาระในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุได้ คือ การมีรายได้จากสวัสดิการภาครัฐ (β=-0.094) โดยการที่เกษตรกรผู้สูงอายุได้รับรายได้จากสวัสดิการดังกล่าว มีแนวโน้มที่จะลดความถี่หรือความเข้มข้นในการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรลง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารายได้จากสวัสดิการอาจมีบทบาทในฐานะแรงจูงใจทางอ้อมที่ช่วยลดการพึ่งพารายได้จากการใช้แรงงานทางกายภาพในภาคการเกษตร สาเหตุประการหนึ่งเป็นเพราะรายได้จากสวัสดิการของภาครัฐในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ หรือเงินช่วยเหลือเฉพาะกิจ สามารถทำหน้าที่เป็นหนึ่งในแหล่งรายได้ที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาได้เมื่อเข้าสู่ช่วงวัยสูงอายุ ซึ่งโดยธรรมชาติของช่วงวัยดังกล่าวมักมีข้อจำกัดด้านสมรรถภาพทางกายที่ลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังเช่นการวิเคราะห์ของจามะรี (2557) ที่ชี้ให้เห็นว่า เงินสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุถือเป็นแหล่งรายได้สำคัญที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการยังชีพของเกษตรกรในช่วงวัยสูงอายุ อันเป็นช่วงเวลาที่ขาดความสามารถในการประกอบอาชีพได้อย่างเต็มศักยภาพเช่นเดิม

ทั้งนี้จากผลการศึกษาใน **Table 4** พบว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดจำนวน 8 ตัวแปรมีค่า VIF หรือ Variance Inflation Factor อยู่ระหว่าง 1.022-2.130 โดยตามการเสนอของ Akinwande et al. (2015) ตัวแปรอิสระที่สามารถนำเข้าวิเคราะห์ถดถอยพหุควรมีค่าน้อยกว่าหรือเท่ากับ 5 ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการไม่เกิดภาวะร่วมเส้นตรงเชิงพหุ (Multicollinearity) หรือตัวแปรอิสระทั้งหมดเป็นอิสระจากกัน และสามารถใช้สมการถดถอยได้ ดังนี้ $\hat{Y}$ (จำนวนกิจกรรมทางการเกษตร)= $3.121 + -0.401X_1 + 1.225\times10^{-6}X_2 - 0.442X_3 + 0.199X_4 + 0.066X_5 - 0.996X_6 + 0.749X_7 + 0.361X_8$ โดยสมการดังกล่าวมีค่า R^2 เท่ากับ 0.324 ซึ่งหมายความว่า ความแปรปรวนของตัวแปรตามสามารถอธิบายได้จากตัวแปรอิสระที่ในสมการได้ร้อยละ 32.40 ขณะที่สัดส่วนอีกร้อยละ 67.60 อาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยอื่นที่ไม่ได้รวมอยู่ในสมการ เช่น ความสามารถในการดูแลตนเอง ระดับแรงจูงใจในการทำงาน การสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน ทัศนคติต่อการทำงานในวัยสูงอายุ ตลอดจนปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสังคมของพื้นที่สูง ซึ่งอาจมีบทบาทสำคัญต่อความสามารถของผู้สูงอายุในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและลดภาระงานเกษตร

Table 4 Analysis of supporting factors for diversity and conditions influencing the reduction of agricultural operational burden for elderly farmers

ตัวแปรอิสระ	B Unstandardized Coefficient	β Standardized Coefficient	t	VIF (Variance Inflation Factor)
1) Chronic disease condition	-0.401	-0.082	-1.934	1.041
2) Household income from agricultural activities	1.225×10^{-6}	0.088	2.100*	1.022
3) Number of laborers aged 15–44 capable of substituting elderly workers	-0.442	-0.163	-3.765*	1.085
4) Number of agricultural machinery units owned by the household	0.199	0.170	3.417*	1.439
5) Household debt burden	0.066	0.025	0.552	1.213
6) Access to financial support from welfare programs	-0.996	-0.094	-2.200*	1.070
7) Entitlement to land use rights	0.749	0.152	2.677*	1.887
8) Number of channels for accessing agricultural information	0.361	0.314	5.191*	2.130
Constant	3.121		6.817*	
R^2 = 0.324 (32.4%)	*F = 23.589*	*Sig. of F = <0.01**		

Note: * Statistically significant at the 0.05 level

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเชิงประจักษ์ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง สามารถจำแนกเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ กิจกรรมที่ต้องใช้แรงงานเข้มข้น (labor-intensive activities) ประกอบด้วย การเตรียมพื้นที่และเพาะปลูก การดูแลผลผลิต การเก็บเกี่ยว และการขนส่งผลิตผลเพื่อจำหน่าย และกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้แรงงานมาก ได้แก่ การให้คำปรึกษาแก่สมาชิกครัวเรือน การจัดหาแรงงาน การสนับสนุนทุน การจัดการรายได้จากการจำหน่ายผลผลิต และการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรที่ไม่ใช้แรงงานเข้มข้น เช่น งานหัตถกรรม ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ พบว่า เกษตรกรผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรม

ทางการเกษตรได้เฉลี่ย 4.15 กิจกรรม โดยน้อยที่สุดทำได้เพียง 1 กิจกรรม และมากที่สุดสามารถทำได้ถึง 9 กิจกรรม ซึ่งส่วนใหญ่ (เกินกว่าร้อยละ 70) มีบทบาทในการให้คำปรึกษา ขณะที่เกือบสองในสาม (ร้อยละ 64.18) ยังคงมีส่วนร่วมในการเตรียมพื้นที่และเพาะปลูก และประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 50) มีบทบาทในการดูแลผลผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการจัดหาแรงงาน นอกจากนี้ การวิจัยยังสามารถจำแนกเกษตรกรผู้สูงอายุออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้ (1) กลุ่มที่สามารถปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องภายหลังเข้าสู่วัยสูงอายุ โดยมีปัจจัยสนับสนุนให้เกิดความหลากหลายของกิจกรรมทางการเกษตรและการทำงาน ประกอบด้วย การขยายช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร การครอบครองเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้น การได้รับสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือนในภาคเกษตร และ (2) กลุ่มที่ประสงค์จะลดหรือเกษียณการทำงาน ต้องอาศัยเงื่อนไขสำคัญสองประการ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของจำนวนแรงงานในช่วงวัย 15–44 ปี ซึ่งมีศักยภาพในการทดแทนแรงงานสูงอายุ (แรงงานในวัยเยาวชนถึงผู้ใหญ่ตอนต้น) และการเข้าถึงแหล่งรายได้จากระบบสวัสดิการ จากการสรุปผลการวิจัย สามารถนำไปสู่การสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่มุ่งยกระดับประสิทธิภาพการประกอบอาชีพและการดำรงชีพของเกษตรกรผู้สูงอายุบนพื้นที่สูงได้อย่างเป็นรูปธรรม **(Figure 1)**

1) การเสริมสร้างศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูลทางการเกษตรและการใช้เครื่องจักรกลขนาดเล็กในครัวเรือน มีบทบาทสำคัญต่อการขยายกิจกรรมทางการเกษตรของผู้สูงอายุบนพื้นที่สูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมการออกแบบ พัฒนา และจัดตั้งศูนย์ข้อมูลการเกษตรในชุมชนพื้นที่สูงที่เข้าถึงง่ายสำหรับผู้สูงอายุ พร้อมทั้งพัฒนาระบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ นอกจากนี้ ควรสนับสนุนการเข้าถึงเครื่องจักรกลการเกษตรขนาดเล็กที่ออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุและเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศของพื้นที่สูง โดยอาจจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนสำหรับการจัดซื้อหรือเช่าเครื่องจักรกลการเกษตร หรือพัฒนานวัตกรรมเครื่องมือเกษตรที่ใช้งานง่ายและลดการใช้แรงงาน

2) การมีสิทธิในที่ดินทำกินอย่างมั่นคงและการมีรายได้จากภาคเกษตรในระดับเพียงพอ ส่งผลต่อความสามารถของผู้สูงอายุในการดำรงบทบาทในภาคการเกษตร ดังนั้น ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนกระบวนการออกเอกสารรับรองสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่สูง พร้อมทั้งพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ดินทำการเกษตรให้มีความชัดเจน ควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบตลาดที่เป็นธรรมสำหรับผลผลิตจากเกษตรกรผู้สูงอายุ โดยอาจสร้างช่องทางการตลาดเฉพาะสำหรับ “ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาผู้สูงอายุ” และส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรผู้สูงอายุมีรายได้ที่มั่นคงและสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรได้อย่างต่อเนื่อง

3) บทบาทของแรงงานทดแทนรุ่นใหม่ (ช่วงอายุ 15–44 ปี) มีความสำคัญในการแบ่งเบาภาระของผู้สูงอายุในภาคเกษตรอย่างชัดเจน ดังนั้น ควรพัฒนาโครงการสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่กลับมาทำงานในภาคเกษตร โดยการปรับภาพลักษณ์ของอาชีพเกษตรกรรมให้ทันสมัยและน่าสนใจมากขึ้น พร้อมทั้งจัดทำหลักสูตรการถ่ายทอดความรู้จากเกษตรกรผู้สูงอายุสู่คนรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นการรักษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ควบคู่ไปกับการพัฒนานวัตกรรมทางการเกษตรรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่สูง

4) การเข้าถึงแหล่งรายได้จากระบบสวัสดิการต่าง ๆ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้เกษตรกรผู้สูงอายุสามารถลดบทบาทในภาคการเกษตรได้อย่างเหมาะสม จึงควรมีการปรับปรุงระบบเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับค่าครองชีพในแต่ละพื้นที่ และพัฒนาระบบบำนาญเกษตรกรที่มีความยั่งยืนและเพียงพอต่อการดำรงชีพ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยสนับสนุนการพัฒนาทักษะด้านหัตถกรรมและงานฝีมือที่ไม่ต้องใช้แรงงานมาก พร้อมทั้งจัดหาตลาดรองรับผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรมของผู้สูงอายุอย่างเป็นธรรม

5) เพื่อให้เกษตรกรผู้สูงอายุสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือสามารถลดบทบาทได้อย่างมีคุณภาพ ควรพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพเชิงรุกที่คำนึงถึงลักษณะการทำงานของเกษตรกรผู้สูงอายุ โดยจัดตั้งระบบบริการด้านสุขภาพนอกสถานที่สำหรับพื้นที่สูง พร้อมทั้งส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างเกษตรกรผู้สูงอายุเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และพัฒนาระบบการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน ซึ่งจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรผู้สูงอายุในระยะยาว

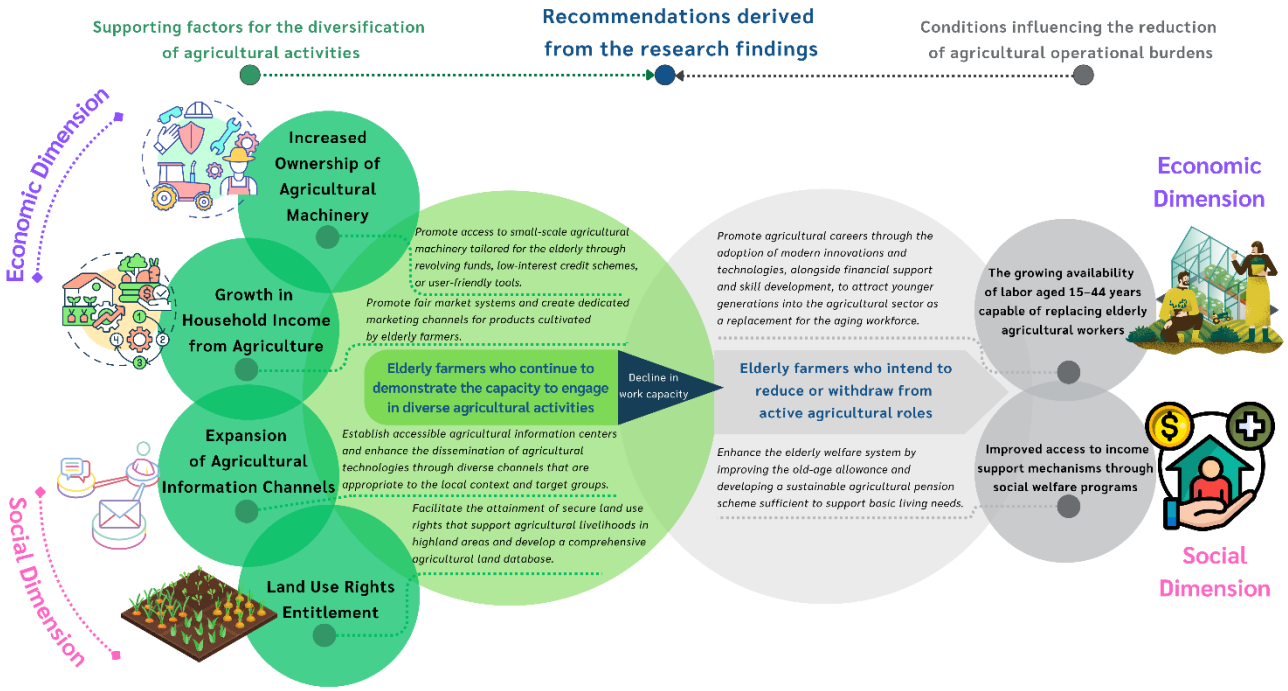

Figure 1 Summary of factors and recommendations for agricultural activities of elderly people in highland areas

การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

การวิจัยนี้ได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ภายใต้รหัสการรับรองเลขที่ IRBCMRU 2024/221.31.05

คำขอบคุณ

การวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “การศึกษาผลกระทบของสังคมผู้สูงอายุต่อผลิตภาพของครัวเรือนเกษตรกรบนพื้นที่สูง” ดำเนินการโดยสำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ทั้งนี้คณะผู้วิจัยขอขอบคุณเกษตรกรผู้สูงอายุที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ที่ให้การสนับสนุนและความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยมาเป็นอย่างดีโดยตลอด อีกทั้งขอขอบพระคุณผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะและคำแนะนำการวิจัยครั้งนี้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

กัลยา วานิชย์บัญชา. 2561. สถิติสำหรับงานวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 12. ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, กรุงเทพฯ.

เขมรัฐ เถลิงศรี และสิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน. 2560. โครงการรูปแบบธุรกิจการเกษตรในพื้นที่สูงและการพัฒนาที่ยั่งยืน: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ.

จามะรี เชียงทอง. 2557. ชนบทไทยจากอดีตสู่อนาคต. แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และสุภรต์ จรัสสิทธิ์. 2564. สถานการณ์และแนวโน้มสภาพการทำงานของผู้สูงอายุไทย: การวิเคราะห์จากข้อมูลการสำรวจระดับประเทศ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, นครปฐม.

เชาวนา เพชรรัตน์. 2561. โครงการการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตด้านการเกษตรของครัวเรือนในชนบท: บทเรียนจากข้อมูล Townsend Thai Data. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, กรุงเทพฯ.

โชคชัยชาญ วิโรจน์สัตตบุษย์, วลีรัตน์ สุพรรณชาติ และสุวรรณา ประณีตวตกุล. 2562. ผลกระทบของสังคมสูงวัยต่อผลิตภาพแรงงานในภาคการเกษตรไทย. แก่นเกษตร. 47: 419-432.

ณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ์, เกษราภร ศรีจันทร์, ปภพ จี้รัตน์ และณิรินทร์พัชร์ ชยวงศ์ธร. 2567. โครงการศึกษาผลกระทบของสังคมผู้สูงอายุต่อผลิตภาพของครัวเรือนเกษตรกรบนพื้นที่สูง. แหล่งข้อมูล: https://research.hrdi.or.th/search/result/. ค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2566.

เบญจวรรณ ฤกษ์เกษม. 2557. อนาคตเกษตรกรรมไทย. สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. 2565. รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565. บริษัท อมรินทร์ คอร์เปอเรชันส์ จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. 2567ก. Aging Focus: จับตาสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ฉบับที่ 2. แหล่งข้อมูล: https://thaitgri.org/?wpdm pro=aging-focus-จับตาสถานการณ์ผู้สูง. ค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2567.

วราดวง สมณาศักดิ์, นวลนภา จุลสุทธิ และภูริพัฒน์ แก้วศรี. 2566. การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่: ความท้าทายในปัจจุบัน-อนาคต. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 16: 1–16.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. 2566. อนาคตของผู้สูงอายุไทย. แหล่งข้อมูล: https://www.thaihealthreport.com/th/articles_detail.php?id=155. ค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2566.

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง. 2566. เกี่ยวกับสภาพพื้นที่สูง. แหล่งข้อมูล: https://www.hrdi.or.th/About/Highland. ค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2566.

สายฝน จิตนุพงศ์. 2559. การเปลี่ยนแปลงสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ป่าประและความขัดแย้ง: กรณีศึกษาป่าประในเขตอุทยานแห่งชาติเขานัน อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช. สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์. 16: 115-142.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2560. ดัชนีพฤฒพลังผู้สูงอายุไทย. บริษัท เทกซ์ แอนด์ เจอร์นัลพับลิเคชั่น จำกัด, กรุงเทพฯ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2565. สำรวจผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ต่อครัวเรือนในประเทศไทย พ.ศ. 2565. แหล่งข้อมูล: https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2023/20230505163749_73852.pdf. ค้นเมื่อ 6 มกราคม 2567.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2566. ตัวชี้วัดแรงงาน พ.ศ. 2566. แหล่งข้อมูล: https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2024/20240607094902_63653.pdf. ค้นเมื่อ 6 มกราคม 2567.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2567. การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567. แหล่งข้อมูล: https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20241209145003_27188.pdf. ค้นเมื่อ 10 มกราคม 2567.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2568. สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567. สำนักงานสถิติแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2565. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). แหล่งข้อมูล: https://www.nesdc.go.th/download/Plan13/Doc/Plan13_Final.pdf. ค้นเมื่อ 25 กันยายน 2566.

สุชาดา น้ำใจดี. 2561. คุณลักษณะของสื่อบุคคลกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารชุมชนวิจัย. 12: 1-13.

โสมรัศมิ์ จันทรัตน์, บุญธิดา เสงี่ยมเนตร, วิษณุ อรรถวานิช และจิรัฐ เจนพึ่งพร. 2562. สถานการณ์สูงวัยกับผลิตภาพและการทำเกษตรของครัวเรือนเกษตรไทย. แหล่งข้อมูล: https://www.pier.or.th/abridged/2019/13/. ค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2566.

อธิปไตย จาดฮามรด และศุภลักษณ์ สุวรรณชฎ. 2561. บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนศรีฐาน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วารสารปัญญา. 25: 34-44.

Akinwande, M., H. Dikko, and A. Samson. 2015. Variance inflation factor: as a condition for the inclusion of suppressor variable(s) in regression analysis. Open Journal of Statistics. 5: 754–767.

Faul, F., E. Erdfelder, A. Buchner, and A. G. Lang. 2009. Statistical power analyses using G*Power 3.1: tests for correlation and regression analyses. Behavior Research Methods. 41: 1149-1160.

Super, D. E. 1980. A life-span, life-space approach to career development. Journal of Vocational Behavior. 16: 282-298.

World Bank. 2024. Productive longevity: What can the World Bank do to foster longer and more productive working lives? Available: https://thedocs.worldbank.org/en/doc/72865a25d4653fd592d5e9fcbab9b12f-0140022024/productive-longevity-what-can-the-world-bank. Accessed Nov.20, 2024.

World Health Organization. 2023. Noncommunicable diseases. Available: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/noncommunicable-diseases. Accessed May.1, 2025.

Wymann von Dach, S., R. Romeo, A. Vita, M. Wurzinger, and T. Kohler. 2013. Mountain farming is family farming: a contribution from mountain areas to the International Year of Family Farming 2014. FAO, Rome.